

ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Бориченко К. В.,

*доцент кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Національного університету*

«Одеська юридична академія», канд. юрид. наук

Статтею 46 Конституції України громадянам гарантовано право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Дане положення Основного Закону нашої держави конкретизоване низкою нормативно-правових актів, серед яких Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 року, закони України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 1 червня 2000 року, «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 року та ін. Проте закріплення права на соціальний захист у численних актах національного законодавства ще не означає його належного забезпечення. Низька ефективність законодавства у сфері соціального захисту, часті порушення відповідного права є наслідком відсутності концептуального системного підходу до формування заходів соціального захисту, що неможливо без розроблення понятійно-категоріального апарату. У зв'язку з цим важливого значення набуває дослідження поняття «механізм забезпечення права на соціальний захист» та встановлення структури такого механізму.

Варто відзначити, що механізм забезпечення права на соціальний захист є складовою механізму забезпечення прав і свобод людини, який відрізняється галузевими особливостями, зумовленими правовою природою досліджуваного права.

При застосуванні категорії «механізм» зазвичай мається на увазі внутрішня будова явища, сукупність станів та процесів, які його складають, сукупність взаємопов'язаних між собою елементів цілісної системи¹. У зв'язку з цим під поняттям механізму забезпечення суб'єктивного права особи варто розуміти «технологію» впливу засобів правового регулювання на суб'єктів права з метою дотримання останніми правових приписів. Саме за допомогою механізму забезпечення право особистості на соціальний захист трансформується з пе-

¹ Снежко О. А. Государственная защита права граждан. – М. : Юрист, 2005. – С. 61.

редбачених нормативно-правовими актами можливостей у реальне благо.

Досить детально механізм забезпечення прав і свобод людини дослідила О. Ф. Скакун, на думку якої, дана правова категорія являє собою систему засобів і чинників, що забезпечують необхідні умови поваги до всіх основних прав і свобод людини, які є похідними від її гідності¹. Як влучно стверджує науковець, завданнями механізму забезпечення прав людини є охорона, захист, відновлення порушених прав, а також формування загальної і правової культури населення.

З урахуванням позиції О. Ф. Скакун можна зробити висновок, що забезпечення права людини, у тому числі й права на соціальний захист, включає в себе його охорону, захист та відновлення у випадку порушення. Як вважає П. М. Рабінович, забезпечення права включає в себе три елементи (напрями) державної діяльності: 1) сприяння реалізації прав і свобод, що здійснюється шляхом створення ефективних гарантій у відповідній сфері суспільних відносин; 2) охорона прав і свобод людини, яка включає в себе в тому числі профілактичні заходи; 3) захист прав і свобод людини, що представляє собою відновлення порушеного правомірного стану, притягнення порушників до відповідальності². О. В. Марцеляк розширює зміст поняття «забезпечення прав і свобод», включаючи до нього, крім вищеперерахованих, також удосконалення національного законодавства країни і приведення його у відповідність до міжнародних стандартів³.

Цікавою є також точка зору Д. О. Авдєєва, який дійшов висновку, що забезпечення прав і свобод людини можна розглядати у широкому та вузькому сенсах. У широкому розумінні забезпечення прав людини включає в себе охорону та захист вказаних прав, що має наслідком усебічне їх гарантування. Забезпечення ж прав і свобод людини у вузькому розумінні є діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування, громадян та їх об'єднань, що сприяє реалізації належних людині прав і свобод⁴.

У правовій науці склалося досить багато підходів до визначення механізму забезпечення прав і свобод людини. Так, на думку В. В. Радзівєвської, механізм забезпечення прав і свобод є системою правових інструментів та засобів, створених та закріплених державою

¹ Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – С. 191.

² Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. – К. : Атіка, 2001. – 176 с.

³ Держава і право. – 2001. – Вип. 12: Юридичні і політичні науки. – 568 с.

⁴ Авдєев Д. А. Правовой механизм обеспечения прав и свобод человека и гражданина в субъектах Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02. – Тюмень, 2004. – С. 203.

для регулювання процесів у сфері прав і свобод людини і громадянина через відповідні органи, їх реального визначення та здійснення¹.

В цілому не заперечуючи логічність та змістовність вищевказаного підходу до формулювання визначення досліджуваної правової категорії, вважаємо, що воно є неповним, оскільки не містить посилення на здійснення з метою забезпечення права заходів охорони та захисту права у випадку його порушення.

Дещо інша позиція до визначення поняття «механізм забезпечення прав і свобод людини і громадянина» відображена у наукових працях Д. О. Авдєєва, на думку якого, правовий механізм забезпечення прав і свобод людини і громадянина є системою органів державної влади, громадських організацій та правових засобів, що ними використовуються з метою реалізації прав і свобод людини і громадянина².

На нашу думку, з такою позицією науковця не можна погодитися, оскільки, як видається, у механізмі забезпечення прав і свобод людини первинними є все ж такі заходи, що здійснюються з певною метою, а не суб'єкти, які ці заходи реалізують. По-друге, перелік суб'єктів, що міститься у визначенні, які, на думку Д. О. Авдєєва, забезпечують права і свободи людини і громадянина, не є вичерпним, що дозволяє зробити висновок про некоректність запропонованого визначення механізму забезпечення прав людини в цілому.

З урахуванням вищевикладеного можна зробити висновок, що юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист є системою взаємопов'язаних правових заходів та засобів, спрямованих на утвердження, сприяння реалізації права на соціальний захист шляхом його гарантування, охорони та захисту, що здійснюються уповноваженими суб'єктами у формах та способах, передбачених законодавством.

Механізм забезпечення права на соціальний захист включає в себе механізм утвердження, механізм реалізації (здійснення), механізм охорони та механізм захисту закріпленої національними та міжнародними актами законодавства, договірними актами міри можливої поведінки особи, спрямованої на задоволення інтересу щодо отримання комплексу матеріальних благ та/або нематеріальних заходів для подолання чи пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків.

¹ Радзієвська В. В. Формування правового визначення поняття механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина // Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти : зб. тез доповідей за матеріалами IV Міжнар. наук.-практ. конф. студ. і молодих вчених (11 – 12 груд. 2009 р.) / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2009. – С. 40.

² Авдєев Д. А. Правовой механизм обеспечения прав и свобод человека и гражданина в субъектах Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02. – Тюмень, 2004. – С. 12.